

Yapım Aşamasında Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları: KİK ve FIDIC Dokümanları Üzerinden Bir Karşılaştırma

Resolutions of Disputes Arise During the Construction Phase: A Comparison of KİK and FIDIC Documents

Buket Delibaş ŞEN
İkbal ERBAŞ

Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Antalya Türkiye

Öz

İnşaat sektörünün en büyük problemlerinden birisi olan uyuşmazlıklar genellikle sözleşme sonrasında, yapım sürecinde yüklenici ve işveren arasında oluşarak süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, inşaat sektöründe yapım aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüm yollarından olan uyuşmazlık kurullarının incelenmesi, KİK (Kamu İhale Kanunu) ve FIDIC (Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils) dokümanlarında tanımlanan uyuşmazlık çözüm süreçlerinin maliyet, süre ve kalite kriterleri üzerinden karşılaştırılarak KİK'in eksik yönlerinin tespit edilmesidir. Kamunun taraf olduğu yapım işlerinde kullanılan kanunlar ve bu kanunlarla doğrudan ve dolaylı bağlantılı alt dokümanlar çalışma kapsamına alınmıştır. FIDIC tarafında ise kamunun da esas olarak kullandığı geleneksel proje teslim sistemine uygun olan Kırmızı Kitap bu kapsama dahil edilmiştir. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle ilk aşamada Türk yapı mevzuatı ve FIDIC dokümanları uyuşmazlık çözüm süreci yönü ile analiz edilmiştir. Sonraki aşamada FIDIC ve KİK uyuşmazlık çözüm sürecinin süre, maliyet ve kalite kriterleri yönünden karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Son aşamada da KİK'in FIDIC'e göre eksik kaldığı yerler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapım sektörü, uyuşmazlık, uyuşmazlık kurulu, FIDIC, KİK

ABSTRACT

One of the biggest problems of the construction industry is the problem of disputes. These disputes usually arise between the contractor and the employer after signing the contract and during the construction process and they negatively affect the process. The aim of this research is to study the dispute boards and to determine the deficiencies of the KİK (Public Procurement Law) by comparing the dispute resolution processes defined in the KİK and FIDIC (Federation Internationale Des Ingenieurs Conseils) documents regarding cost, time, and quality criteria. On the KİK side, the laws, used in construction works when the public sector is a party, were included in the study. On the FIDIC side, the Red Book, which is in accordance with the traditional project delivery system that is mainly used by the public sector, is included in this content. In this study, the document analysis method, which is one of the qualitative research methods, was used. With this method, firstly, the Turkish construction legislation and FIDIC documents were analyzed in terms of the dispute resolution process. In the next stage, the comparative analysis of the FIDIC and KİK dispute resolution process, in terms of time, cost, and quality criteria, was made. At the last stage, the sections that need to be developed in accordance with the FIDIC of the KİK were tried to be determined.

Keywords: Construction industry, dispute, dispute board, FIDIC, KİK

Çalışma aynı isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received: 25.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 04.06.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 21.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Buket DELİBAŞ ŞEN
E-mail: buketdelibas@gmail.com

Cite this article as: Delibaş Şen, B., Erbaş, İ. (2022). Resolutions of disputes arise during the construction phase: A comparison of KİK and FIDIC documents. *PLANARCH - Design and Planning Research*, 6(2):47-56.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Proje yönetimi pek çok farklı disiplinin bir araya gelerek bir projenin en kısa sürede, en düşük maliyet ve en yüksek kalitede planlaması, örgütlenmesi, denetlenmesi ve yürütülmesidir. Bu süreçte projenin süre ve maliyet hedeflerini geciktiren nedenlerinin başında yapım sürecinde yaşanan uyuşmazlıklar gelmektedir. Yapım sürecinde taraflar arasında bazı konularda ortaya çıkan anlaşmazlıklar bazen projenin ilerlemesi için pozitif sonuçlar doğurur, bazen de bu anlaşmazlık çözülmemiş ve büyüyerek daha büyük bir soruna, hak taleplerine ve uyuşmazlığa dönüşebilir.

Yapım sektöründe karşılaşılan uyuşmazlıkların pek çok farklı nedeni olabilir, bunlardan bazıları; sözleşme dokümanları arasında tutarsızlık olması, sözleşme dokümanlarının yetersiz, belirsiz olması, tasarım hataları, projede yapılan değişiklikler, zayıf iletişim, finansal sorunlar, yapılan işlerin kalitesi olarak özetlenebilir (Chan & Suen, 2005; Cheung & Pang, 2014; Farooqui et al., 2014; Fenn ve ark., 1997; Gebken & Gibson, 2006; Harmon, 2003; Love ve ark., 2010; Sinha & Wayal, 1998; Sykes, 1996; Vidogah & Ndegugri, 1997).

Bu uyuşmazlıkların çözümü için yıllar içerisinde pek çok yöntem geliştirilmiştir. Bunlar resmi ve alternatif yöntemler olarak ikiye ayrılır. Resmi yöntemler mahkeme ve tahkimdir. Alternatif yöntemlerde ise en sık kullanılanlar, müzakere, arabuluculuk, uyuşmazlık kurullarıdır. Resmi yöntemlerde verilen hüküm taraflar için bağlayıcıdır ancak bu yöntemler çok uzun süreler alır, çok masraflıdır ve taraflar arasında düşmanca ilişkiyi arttırabilirler. Alternatif yöntemler ise bağlayıcılığı sözleşmeye dayalı ancak çok daha hızlı, daha az masraflıdır ve tarafların ilişkilerini korurlar (Gebken & Gibson, 2006).

Uyuşmazlık kurulları, yapım sektöründe kullanılan ve başarı oranı yüksek olan bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemidir. Diğer tüm uyuşmazlık yöntemlerinden en büyük farkı uyuşmazlık oluşmadan önce, sözleşme aşamasındayken kurulması, düzenli saha ziyaretleri ve toplantılar ile yapımı yakından takip etmesi ve taraflar arasındaki olası uyuşmazlıklara önceden müdahale ederek uyuşmazlığa dönüşmesini engellemesidir (Chern, 2015). Uyuşmazlık kurulları, söz konusu iş konusunda bilgi ve deneyime sahip, projenin büyüklüğüne göre bir veya üç kişiden oluşur.

Uyuşmazlık kurullarının verdikleri kararın niteliğine göre üç ana çeşidi vardır. Bu kurullardan ilki olan ve 1975'de Amerika'da bir baraj projesinde ortaya çıkan Uyuşmazlık İnceleme Kurulu (UİK), tavsiye niteliğinde hükümler verir bağlayıcılığı yoktur. UİK'in yapım sektörüne faydası görüldükten sonra FIDIC 1999 formlarına uyuşmazlık kurullarını dahil etmiştir. Ancak bu kurul Uyuşmazlık Karar Kurulu (UKK) olarak adlandırılır, karar niteliğinde hükümler verir ve karar bağlayıcıdır. FIDIC'in 2017 formlarında bu kurul yerini uyuşmazlıklardan kaçınmanın daha çok vurgulandığı Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Kurulu (UKKK)'na bırakmıştır. Bunların dışında bir de Uluslararası Ticaret Odası'nın 2004 yılında ortaya yürürlüğe koyduğu UİK ve UKK'nın kombinasyonundan oluşan, söz konusu uyuşmazlığa bağlı olarak tavsiye veya karar niteliğinde hüküm veren Kombine Uyuşmazlık Kurulu (KUK) bulunmaktadır (Chern, 2020; FIDIC, 2017; International Chamber of Commerce, 2018; National Research Council, 1974).

Türkiye ekonomisinde inşaat sektörünün oldukça büyük bir payı bulunmaktadır. Bu sektördeki en büyük işveren ise kamu kurumlarıdır. Kamu ihalelerinin yürütülmesinde 4734 sayılı KİK, 4735 sayılı KİSK ve ek dokümanları kullanılmaktadır (KİK 2002;

KİSK 2002). Kamunun taraf olduğu yapım projelerinde uyuşmazlıklar daha sık yaşanmakta ancak bu anlaşmazlıkları gidermek üzere kamu kurumlarında uyuşmazlık çözümü konusunda yeterli bilgi sahibi yapım profesyonelleri bulunmamaktadır. Arabuluculuk yöntemi 2012 yılı itibarıyla kanunda yerini almış olsa bile şu anki mevcut içeriğiyle arabuluculuk yöntemi teknik konuları içeren uyuşmazlıkları çözmek için yeterli niteliğe sahip değildir (Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, 2012).

Kamu kurumları kamuyu temsil niteliğine sahip kurumlar olmaları nedeniyle faaliyetlerini kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılması ilkesi ile yürütmekle yükümlüdür. Kamu yapım projelerinde oluşan uyuşmazlıklar için müzakere ve arabuluculuk yöntemleri kullanılsa bile genellikle uyuşmazlık çözüm yolu olarak mahkeme yargılaması seçilmektedir. Mahkeme yargılaması da, projenin tamamlanma süresini uzatmakta ve dolayısıyla da maliyet artışına neden olmaktadır. Bu durum da açıkça kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı ilkesine aykırı bir sonuç yaratmaktadır.

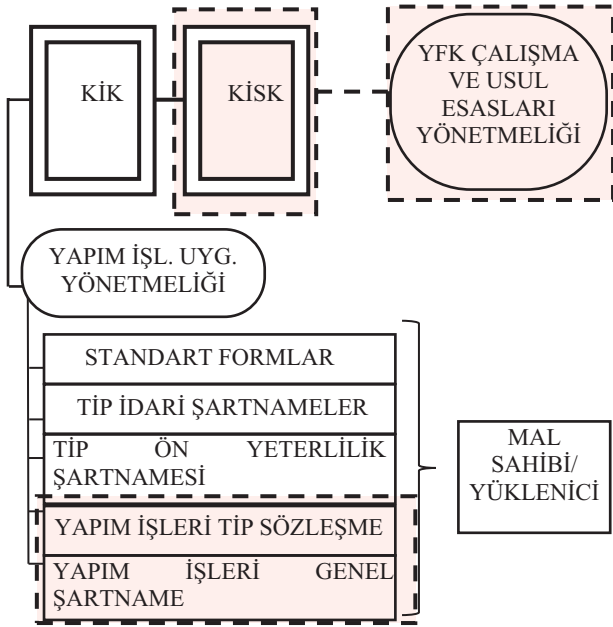
KİK mevzuatı anlaşmazlıkların çözümü süreci açısından önemli eksikliklere sahiptir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı inşaat sektöründe yapım aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüm yollarından olan uyuşmazlık kurullarının incelenmesi, KİK ve FIDIC dokümanlarında tanımlanan uyuşmazlık çözüm süreçlerinin maliyet, süre ve kalite kriterleri üzerinden karşılaştırılarak KİK'in eksik yönlerinin tespit edilmesidir. Bu amaçla çalışma kapsamında KİK ve FIDIC dokümanları arasında bir karşılaştırma ortamının sağlanmıştır.

Yöntemler

Türkiye'de kamunun taraf olduğu yapım işlerinde oluşan uyuşmazlıkların çözümü için kullanılan alternatif uyuşmazlık çözüm yolları oldukça kısıtlıdır. Dünyada ise yapım sektöründe 1970'li yıllardan itibaren kullanıldığı projelere katkısı yadsınamaz olan uyuşmazlık kurulları kullanılmaktadır.

Türkiye'de kamunun taraf olduğu tüm işlerin birbirleriyle bağlantılı olan KİK ve KİSK kanunları altında yapılmaktadır. Bu kanunlarla direkt olarak bir bağlantısı olmayan ancak anlaşmazlıkların çözümünde önemli bir rol oynayan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığının Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği (YFKY) bulunmaktadır. YFKY, Haziran 2020 tarihinde yürürlüğe girmiş oldukça yeni bir yönetmeliktir. KİK, kamunun taraf olduğu işlerdeki ihale sürecini işlerken, KİSK kamunun taraf olduğu ihalelerin nasıl uygulanacağını işlemektedir. Kamunun mal sahibi olarak yer aldığı yapım işlerinde, Yapım İşleri İhaleleri Uygulama Yönetmeliği (YİUY) kullanılmaktadır. Bu yönetmeliğin eklerinden Yapım İşlerine Ait Tip Sözleşme (YİTS) ve Yapım İşleri Genel Şartnamesi (YİGS)'de uyuşmazlık çözüm yöntemleri ile ilgili maddeler olması nedeniyle çalışma kapsamına alınmıştır. Çalışma kapsamında incelenen dokümanlar Şekil 1'de özetlenmektedir.

Dünyada uyuşmazlık kurulu kullanımı destekleyen ve bu konuda dokümanları bulunan pek çok kuruluş bulunmaktadır. Bunların arasında bilinirliği en yüksek olan ve uyuşmazlık kurul sürecini en ayrıntılı inceleyen dokümanlar FIDIC dokümanlarıdır. Bununla birlikte FIDIC, özellikle uyuşmazlıklar konusunda büyük gelişmeler yaptığı yeni versiyon dokümanlarını Aralık 2017 tarihinde yayımlamıştır. Bunun oldukça yakın bir tarih olmasından dolayı bu konuda yapılmış çalışmaların kısıtlı olduğu görülmüş, yapılan bu

Şekil 1.
KİK Yapım İşleri Mevzuatı

çalışmanın bu boşluğu doldurması amaçlanmıştır. Bu nedenlerle de araştırma FIDIC dokümanları ile sınırlandırılmıştır.

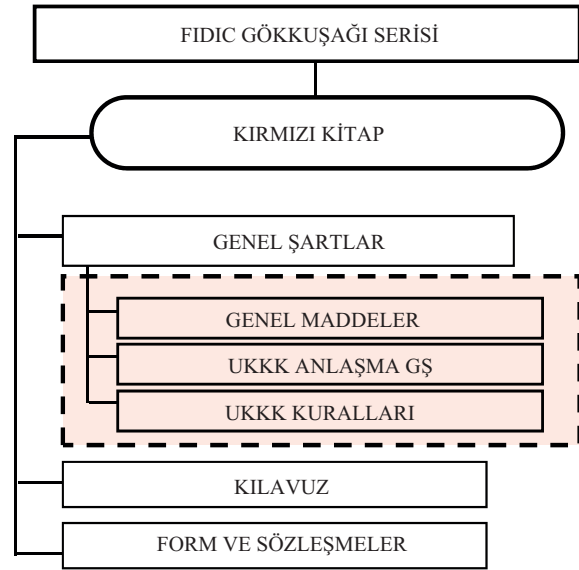
FIDIC Kırmızı Kitap, geleneksel proje teslim sistemi kullanılan işleri kapsar. Türk kamu yapım projelerinde de geleneksel proje teslim sistemi kullanılması nedeniyle Kırmızı Kitap tez kapsamına alınmıştır. Kırmızı Kitabın UK (Uyuşmazlık Kurulu) işleyişine ilişkin bilgilerin verilen ilk ana başlığı olan "Genel Şartlar" kısmı dikkate alınmıştır. Kitabın temelini oluşturan maddelerden madde 21, uyuşmazlıkların çözümüne ayrılmıştır. Bu nedenle madde 21, UKKK Genel Şartnamesi ve UKKK Usul Kuralları kısımları araştırmada detaylı olarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen dokümanlar Şekil 2'de özetlenmektedir.

Doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışma 3 ana aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada ilk olarak Türk yapı mevzuatı KİSK, YİTS, YFKY ve YİGŞ dokümanları sınırlığında uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri konusu özelinde analiz edilmiştir. Sonrasında FIDIC Kırmızı Kitap Genel Şartlar madde 21, UKKK Genel Şartname ve UKKK Usul Kuralları da uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri özelinde analiz edilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasında proje yönetiminin en önemli kriterleri olan süre, maliyet ve kalite esas kriterler olarak alınarak incelenen KİK ve FIDIC uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin karşılaştırılmalı analizi yapılmıştır. Üçüncü ve son aşamada ise KİK'in FIDIC'e göre uyuşmazlık çözüm yolları bakımından eksik kalan yönleri tespit edilmiştir.

Çalışma sonuçlarının uyuşmazlık çözüm süreci açısından KİK mevzuatının geliştirilmesine katkı sağlaması hedeflenmektedir. Diğer taraftan kamu standart sözleşme ve şartnameleri özel sektör tarafından da kullanılabilirdiği için geliştirilen önerilerin özel sektördeki uygulamalara da katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bulgular ve Tartışma

Araştırmanın bu bölümünde KİK dokümanları ile FIDIC dokümanlarında yer alan yapım sürecinde karşılaşılan uyuşmazlıkların çözüm yolları ayrıntılı olarak incelenmiş ve karşılaştırma ortamı sağlanmıştır.

Şekil 2.
FIDIC Kırmızı Kitap Uyuşmazlık Çözümüne İlişkin Dokümanlar

KİK Kapsamında Yer Alan Dokümanlar Ve Uyuşmazlık Çözüm Süreci

Türkiye yasalarında yapım projelerinde karşılaşılan uyuşmazlıklar ve çözümleri için ayrı bir yönetmelik veya kapsamlı olarak çözüm yöntemi anlatılan bir bölüm bulunmamaktadır. Uyuşmazlık çözümü için farklı yönetmeliklerde parça parça bilgiler bulunmuştur. Uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri hakkında bilgi veren dokümanlar olan KİSK, YFKY, YİTS ve YİGŞ incelenmiştir.

Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu

2002 yürürlüğe giren KİSK'in amacı, KİK'e göre yapılan ihalelere ilişkin sözleşmelerin düzenlenmesi ve uygulanması ile ilgili esas ve usulleri belirlemektir (KİSK, 2002). 2020 tarihinde KİSK'e eklenen yeni maddeler ile yapım ve yapım ile ilgili danışmanlık hizmet işlerine ilişkin sözleşmelerin uygulanmasında, yüklenici ve idare arasında belirli konulardaki anlaşmazlıkların çözüm yetkisi Yüksek Fen Kurulu (YFK)'ya verilmiştir (KİSK, 2002). Bu maddelerdeki düzenlemeler YFKY bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir. Yakın zamanda yapılan bu düzenlemeden önce de taraflar anlaşmazlıkların çözümü için YFK'ya başvuruda bulunma hakkına sahipti. Ancak YFK kararı bağlayıcı değil, daha çok tavsiye niteliğindedir. Bu düzenleme ile birlikte mahkemeye başvurmadan önce YFK kararı ile belirli konulardaki uyuşmazlıklarda daha hızlı sonuç almak amaçlanmıştır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığının Çalışma Usul ve Esasları Yönetmeliği

YFK'nın pek çok görevi bulunmaktadır. Bu görevlerin birisi de, kanunda belirtilen konularda idare ve yüklenici arasındaki anlaşmazlıkları çözümlenmekte görevli ve yetkili olmasıdır (YFKY, 2020).

İdare veya yüklenici, YFK'ya anlaşmazlık çözümü için başvuruda bulunabilirler. Yüklenici, itirazlarını yazılı olarak idareye yapar. İdare bu itirazları en geç 30 gün içerisinde YFK'ya iletir (YFKY, 2020). Yüklenici YFK'ya direkt olarak başvuramaz, uyuşmazlık çözümü için taraflardan birisi olan idareye başvurması gerekmektedir. Bu durumda taraflar arasında eşitlik ilkesi gözetilmemektedir. YFK uyuşmazlıkları kendisine ibraz edilmesinin ardından 60 gün içinde kurulda görüşerek karara bağlar, ilgili idare de bu kararı uygular

Şekil 3.
Hak Talebinin Yüksek Fen Kurulu Tarafından Çözümü

(YFKY, 2020). Hak talebinin Yüksek Fen Kurulu tarafından çözüm süreci Şekil 3'de özetlenmiştir.

Kurul kararı olarak nitelendirilen sonuç, bağlayıcıdır ve ilgili taraflarca uygulanmak zorundadır, resmi yöntemlere başvurmadan bozulamaz. Ancak görüş olarak nitelendirilen sonuç ise tavsiye niteliğindedir ve bir bağlayıcılığı yoktur.

YFK uyuşmazlıkların çözümünde resmi yollardan daha hızlı bir seçenektir. Yüklenicinin itirazını idareye iletilmesinin ardından en geç 90 gün içerisinde itiraz karara bağlanır. Ancak uyuşmazlık çözümünde YFK'ya başvuru şart değildir. Herhangi bir anlaşmazlık halinde taraflar konuyu direkt olarak resmi yargı yollarına da taşıyabilmektedirler. YFK'ya başvurulması ve YFK'nın bağlayıcılığı olan kararlar vermesi Türk yapım sektörü açısından olumlu bir gelişmedir. Bu sayede belirli konulardaki anlaşmazlıklar, resmi yargıdan çok daha hızlı bir şekilde sonuçlandırılabilir. Ancak YFK sürece kendisine başvuruda bulunulduktan sonra dahil olmaktadır. Proje takımının bir parçası değil, dışarıdan tarafsız üçüncü bir kişi olarak uyuşmazlıkları çözümlenmeyi hedeflemektedir. Fakat anlaşmazlık nedeniyle başvuruda bulunan taraf %99 oranında yüklenici olmasına rağmen kararların yalnızca %38'i yüklenici lehine sonuçlanmaktadır (YFK, 2015). Bu durum yüklenici tarafında hezeyan oluşturmada ve anlaşmazlıkları YFK'ya taşımaktan bile vazgeçirebilmektedir.

Yapım İşlerine Ait Tip Sözleşme

Yapım İşlerine Ait Tip Sözleşme, KİK'in alt dokümanı olan Yapım İşleri Uygulama Yönetmeliğinin eklerindedir. YİTS'de kamunun taraf olduğu yapım işlerinde ihalenin usul ve esaslarına göre uygulanabilmesi sağlamak amacıyla kullanılan tip sözleşmedir (YİUY, 2009). Ülkemizde standart tip yapım sözleşme uygulaması bulunmaması dolayısıyla özel sektör de kendi yapım işlerinde bu tip sözleşmeyi kullanabilmektedir.

YİTS'de sözleşme ve eklerinin uygulanmasından ortaya çıkabilecek her türlü uyuşmazlık çözümünde ilgili mahkemeler ve icra dairelerinin yetkili olduğu belirtilmiştir (YİUY, 2009). Bu maddeyle birlikte uyuşmazlık çözümü için direkt olarak resmi yargıya başvuru yolu gösterilmiştir.

Türkiye'de hukuk mahkemelerinin ortalama görülme süreleri incelendiğinde 2018 yılı için davaların ortalama 283 günde sonuçlandırıldığı tespit edilmiştir. Kamunun taraf olduğu davalarda bu süreler daha da uzamaktadır. Her geçen yıla birlikte önceki yıldan da devreden davaların artması ve yargının yükünün artması dolayısıyla bu süre her yıl ortalama %10 daha artmaktadır (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2018). Bu durumda mahkeme yargılamasının uzun bir zaman aldığını söyleyebiliriz.

İdarelerin yapım sürecinde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda tahkim yolunu da kullanması mümkündür. Bunun için mutlaka YİTS md. 31.1'de tahkim kullanılabileceği belirtilmelidir. İdare, İstanbul Tahkim Merkezi veya Milletlerarası Tahkim Kanunu yollarından birini seçebilir. İstanbul Tahkim Merkezi'nin kuralları seçilmesi halinde hakemler tarafların beyanlarının alınmasının ardından 6 ay içerisinde karar verirler (İstanbul Tahkim Merkezi, 2015). Milletlerarası Tahkim Kanununun tercih edilmesi durumunda ise bu süre 1 yıl olarak belirlenir (Milletlerarası Tahkim Kanunu, 2001).

Bunun dışında yüklenici veya idare tahkime başvurmuş olsa dahi yüklenicinin işe devam etme ve işin yürütülmesi konusunda idarece alınacak kararlara uyma zorunluğu olduğu da YİTS'de belirtilmiştir (YİUY, 2009). Olası uyuşmazlıklarda resmi yargılamaya sona erene kadar karar mercii sözleşme taraflarından birisi olan idaredir. Bu durum yüklenici ve idare arasında eşitsizlik oluşturmaktadır.

FIDIC Kırmızı Kitap Dokümanları ve Uyuşmazlık Çözüm Süreci

FIDIC 1999 sözleşmelerinde de UK kullanımı görülmektedir. Ancak 2017 versiyonlarında hak talepleri ve uyuşmazlıklar daha ayrıntılı ve eşitlikçi olarak incelenmiştir. Ayrıca uyuşmazlıktan kaçınma konusu da vurgulanarak Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Kurulu ifadesi kullanılmaktadır.

FIDIC Kırmızı Kitap sözleşmeleri altında uyuşmazlık çözümü konusunda bilgileri genel şartlar altında genel maddeler, UKKK Anlaşması Genel Şartnamesi ve UKKK Usul Kuralları altında verir.

Genel Maddeler - Uyuşmazlık ve Tahkim Süreci

Genel Maddeler bölümü Genel Şartlar kısmının altında bulunmaktadır. Bu genel maddelerle mal sahibi ve yüklenici arasındaki haklar ve sorumluluklar başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklardan uyuşmazlık ve tahkim isimli 21. Madde de bu kısımda incelenecektir.

Uyuşmazlıklar md 21.4 uyarınca UKKK tarafından karara bağlanır. FIDIC şiddetle sözleşme başında atanan ve sürekli olan UKKK'yı önermesine rağmen sözleşmeye eklenen bir madde ile UK'nın geçici olarak oluşturulmasını kararlaştırabilirler. Böyle bir durumda UKKK'nın en büyük farkı olan projeye başından beri dahil olma ve uyuşmazlıklardan kaçınma avantajlarından yararlanılamayacaktır. Sürekli UKKK kullanılması halinde, taraflar sözleşmenin başlangıcında ortak olarak UKKK üye(ler)ini seçerler. UKKK ya tekil üye ya da üç üyeden oluşur (FIDIC, 2017). UKKK ücretleri taraflar arasında eşit olarak karşılır (FIDIC, 2017). Ücretin taraflarca eşit olarak paylaşılması da kurulun taraflara eşit mesafede olmasını sağlamaktadır.

Taraflar isterlerse UKKK'dan herhangi bir zamanda gayri resmi yardım talebinde bulunabilirler. Aynı şekilde UKKK'da bir sorun veya anlaşmazlığın farkına varırsa gayri resmi yardım önerisinde bulunabilir (FIDIC, 2017). Bu gayri resmi yardımla uyuşmazlıklar henüz oluşmadan çözümlenebilmektedir. Bu şekilde resmi uyuşmazlık çözümü için harcanacak olan süre ve maliyetten de kaçınılmış olur.

Taraflar arasında bir uyuşmazlıktan kaçınmak mümkün olmazsa ve uyuşmazlık ortaya çıkarsa, gayri resmi görüşmeler yapılmış olsun veya olmasın, taraflardan biri uyuşmazlığı karar için UKKK'ya götürebilir. Bunun gerçekleşebilmesi için, taraflardan birisinin hak talebi bildiriminde bulunması ve bu talebi mühendisin kararına götürmüş olması gerekir. Mühendisin kararına da memnuniyetsizlik bildirimi verilmesinin ardından UKKK'ya resmi başvuruda bulunulabilir. UKKK tarafların beyanlarını aldıktan sonra 84 gün

içerisinde karar sürecini tamamlar ve son kararını verir (FIDIC, 2017). UKKK'nın gerekli bilgileri toplama ve karar verme süresi net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu sayede uyuşmazlık çözümü için daha fazla zaman kaybının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bir taraf bu madde kapsamındaki bir karara memnuniyetsizlik bildirimini vermiş olsa da verilen karar her iki taraf için bağlayıcıdır (FIDIC, 2017). UKKK kararının memnuniyetsizlik bildirimini verilmesine rağmen bağlayıcı olması projede aksaklıklar yaşanmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. Söz konusu uyuşmazlık tahkim süreci başlatılmış olsa bile ortada bağlayıcı bir karar olduğu için yapım süreci bu karar doğrultusunda devam eder. Eğer taraflardan birisi UKKK kararından memnun olmazsa, 28 gün içerisinde memnuniyetsizlik bildirimini vererek kararı tahkime taşıyabilir (FIDIC, 2017).

Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Anlaşması Genel Şartnamesi

FIDIC Kırmızı Kitap uyuşmazlık çözümü için md. 21 dışında, kitap eklerinde Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Anlaşması Genel Şartnamesini verir. Bu bölümde UKKK'nın işleyişi hakkında daha detaylı bilgilere yer verilmiştir.

UKKK üyesi UKKK süresi boyunca işverenden, yükleniciden ve personellerinden bağımsız ve tarafsız olduğunu ve her zaman öyle kalacağını UKKK Genel Şartname md. 3.1, md. 4.1 ve md. 6.5 uyarınca garanti eder (FIDIC, 2017). UKKK üyesinin bağımsız ve tarafsız olacağı konusu farklı maddelerle, özellikle altı çizilmiştir.

UKKK'nın uyuşmazlık çözümünde tercih edilme sebeplerinden birisi de gizliliği sağlıyor olmasıdır (FIDIC, 2017). Resmi yargı yöntemlerinin kamuya açık olması ve UKKK'nın gizliliği sağlaması büyük şirketler için tercih sebebi olmaktadır.

UKKK üyeleri taraflar arasında eşit olarak paylaşılan aylık ve günlük ücretler alırlar. (FIDIC, 2017). UKKK üyelerinin yurt dışından geliyor olmaları seyahat ve konaklama harcamaları önemli bir gider kalemi olarak yansıyacaktır. UKKK üyelerinin aylık ve günlük ücret bedelleri de bağlı oldukları ülkenin kurumlarınca belirlendiği için yüksek bedeller olabilmektedir. Yerel ve yetkin bir UKKK üyesi ile kurulun maliyeti büyük ölçüde düşürülebilir.

Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Kurulu Usul Kuralları

FIDIC Kırmızı Kitap ve Genel Şartlara ek olarak Uyuşmazlık Kaçınma ve Karar Kurulu Usul Kuralları (UKKK kuralları) dokümanı da gelmektedir. Bu dokümanda UKKK'nın işleyiş kuralları ortaya koyulmuştur.

UKKK atandıktan sonra en kısa sürede taraflarla yüz yüze toplantı düzenler. Bu toplantıda UKKK taraflara da danışarak toplantılar ve saha ziyaretlerini planlar (FIDIC, 2017). Bu sayede UKKK proje ekibinin bir parçası olur ve yapım sürecini yakından takip edebilir.

UKKK'nın toplantı ve saha ziyaretleri yapmasının amacı, UKKK Genel Şartname md.5'de belirtilen konularda güncel bilgi sahibi olmak, taraflar arasındaki herhangi bir olası veya mevcut sorunun veya uyuşmazlığın farkına varmak, taraflarca birlikte talep edilmesi halinde gayri resmi yardımda bulunmaktır (FIDIC, 2017). Taraflardan herhangi biri, UKKK'dan acil bir toplantı veya saha ziyareti talep edebilir (FIDIC, 2017). UKKK'nın standart saha ziyaretleri ve toplantılar dışında tarafların talebi üzerine kısa bir süre içerisinde problemi ele alması UKKK'nın avantajlarından birisidir. Diğer uyuşmazlık çözüm yollarında olduğu gibi bilirkişilerin saha ziyareti yapması uzun süreler almaz. Zaten projeyi yakından tanıyan üyeler acil şekilde toplantı ve saha ziyareti düzenleyerek sorunu çözümlenmeye çalışırlar.

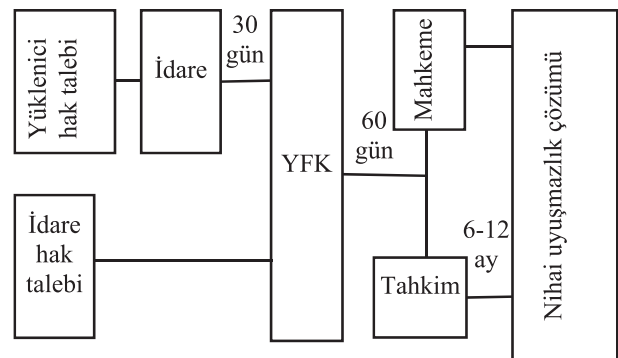
Her toplantı ve saha ziyaretine, yüklenici, işveren ve mühendis katılır (FIDIC, 2017). Toplantı ve saha ziyaretlerinde her iki tarafın ve mühendisin de bulunması UKKK üyelerine işin durumu ile ilgili en doğru ve detaylı bilgilerin verilmesini sağlar.

Uyuşmazlıktan kaçınmanın mümkün olmadığı durumlarda taraflar resmi bir karar için UKKK'ya başvuruda bulunabilirler. Bu durumda UKKK bir oturum düzenler. Bu oturumda taraflar, mühendis ve UKKK üyeleri bulunur. Oturum sürecinde taraflara kendi beyanlarını ortaya koyma şansı tanır. Oturumu takip eden 28 gün içerisinde UKKK resmi kararını taraflara bildirir (FIDIC, 2017).

KİK ve FIDIC Uyuşmazlık Çözüm Süreci Karşılaştırması

KİK ve FIDIC yapım sürecinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde oldukça farklı süreçler izlemektedir. Çalışmanın bu bölümünde bu süreçlerin hangi yönleri ile farklılaştığı karşılaştırılacaktır. Sonrasında da bu farklılıkların proje yönetimi sürecinin başarıya ulaşmasının en önemli üçüyağı olan maliyet, süre ve kalite kriterleri üzerindeki etkileri incelenecektir. Bu kriterler birbiriyle de doğrudan alakalıdır. Süre ve maliyet arasındaki geleneksel ilişkinin kalite üzerindeki etkisi analiz edildiğinde dışbükey bir eğri olarak tanımlandığı görülmektedir (Karaman & Kale, tarihsiz). Bir projede maliyetin ve sürenin düşürülmesi kaliteyi de düşürecektir. Kalitenin artırılması ise süre ve maliyetin artırılması ile sağlanmaktadır.

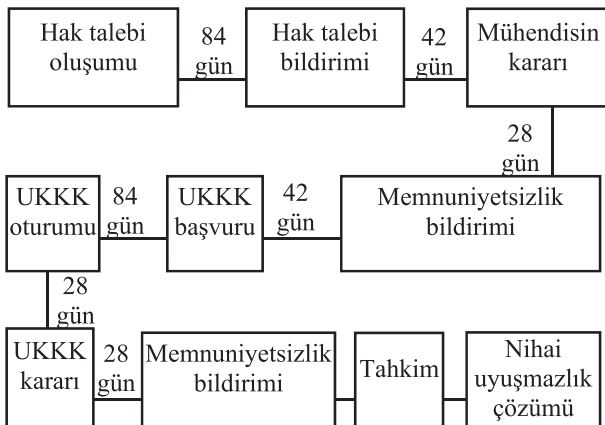
İnşaat sektöründe, yapım sürecinde karşılaşılan uyuşmazlıkların proje yönetimini kötü yönde etkilediği, projenin hedeflerinden uzaklaşmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durum da özellikle kamunun taraf olduğu projelerde sorun oluşturmaktadır, çünkü kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanımı ilkesine açıkça karşı gelinmektedir. KİK dokümanları arasında hak talebi ve uyuşmazlık çözümü sürecinin belirlendiği özel bir doküman bulunmaktadır. Farklı yönetmeliklerdeki uyuşmazlık çözümü hakkındaki maddeler derlenerek Şekil 4. oluşturulmuştur. Buna göre yüklenicinin kanunda belirtilmiş konularda bir hak talebi olduğunda idareye başvurur. İdare de bu talebi 30 gün içerisinde YFK'ya iletir. YFK, idarenin veya yüklenicinin hak talebini kendisine ulaşmasının ardından 60 gün içerisinde sonuçlandırır ve kararını bildirir. İdare ve yüklenici YFK kararını uygulamak zorundadır. Ancak bu karar sonucunda uyuşmazlık çözülmezse taraflar sözleşme şartlarına göre mahkeme veya tahkime başvurabilir, resmi yargı sonuçlanana kadar YFK kararı uygulanır. Fakat herhangi bir hak talebi veya uyuşmazlıkta YFK'ya başvuru ön koşul değildir. Taraflar direkt olarak resmi yargıya da başvurabilirler.

Şekil 4. KİK Hak Talebi ve Uyuşmazlık Çözüm Süreci

FIDIC'te hak talepleri ve uyuşmazlıklar ayrı ayrı başlıklar altında incelenmektedir. 2017 versiyonlarında yüklenici ve işverenin hak talepleri aynı başlıkta ve eşit koşullarda değerlendirilmeye başlanmıştır. Buna göre hak talebi oluştuktan sonra 28 gün içerisinde ilk bildirim yapılması, 84 gün içerisinde de bu hak talebinin detaylandırılarak bildirilmesi gerekmektedir. Bu süre içerisinde bildirim yapılmazsa taraf söz konusu hak talebi üzerindeki hakkını kaybetmiş sayılır. Hak talebinin bildiriminden sonraki 42 gün içerisinde mühendis konu hakkında bir karar verir. Taraflardan birisi bu karardan memnun olmazsa 28 gün içerisinde memnuniyetsizlik bildirimini vererek UKKK'ya başvuruda bulunabilir. Taraflar bu süreçte UKKK'dan gayri resmi yardım talebinde de bulunabilirler. Ancak UKKK'ya resmi bir başvuruda bulunmak için mühendis kararına memnuniyetsizlik bildirimini verilmiş olması şarttır. UKKK'ya resmi başvurunun ardından 84 gün içerisinde oturum düzenlenir. Bu oturuma taraflar, mühendis ve UKKK katılır, uyuşmazlık değerlendirilir. Oturumu takip eden 28 gün içerisinde de UKKK kararını taraflara bildirir. Taraflardan birisi bu karardan memnun olmazsa 28 gün içerisinde memnuniyetsizlik bildirimini vermek zorundadır. Bu süre içerisinde memnuniyetsizlik bildirimini verilmezse karara itiraz hakkını kaybeder. Sonrasında uyuşmazlığın nihai çözümü için tahkime başvurulur. Fakat UKKK kararı tahkim tarafından bozulana kadar bağlayıcıdır ve taraflar kararı uygularlar. FIDIC tarafından uyuşmazlık çözüm süreci Şekil 5'de özetlenmiştir.

FIDIC ve KİK arasındaki ilk farklılık uyuşmazlık çözüm yöntemi usul ve esaslarının tek başlık altında belirlenmesi konusunda gözlemlenmektedir. FIDIC'te hak talepleri kendi başlığı altında, uyuşmazlıklar ve tahkim de kendi başlığı altında tüm süreç tanımlanmıştır. UKKK Genel Şartnamesi ve UKKK Usul Kuralları ekleri ile de UKKK'nın çalışma esasları ayrıntılı olarak incelenmiştir. KİK'te ise KİSK'de anlaşmazlıkların çözümü için 2020 yılında getirilmiş bir ek madde ile YFK başvurusundan söz edilmiştir. YİGS'de birkaç madde ile yüklenici – idare ve yüklenici – yapı denetim görevlisi arasındaki uyuşmazlıklardan bahsedilmiş. YİTS'de anlaşmazlıkların çözümü için tahkim veya mahkeme yollarından birinin seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Uyuşmazlıkların çözümü için en ayrıntılı bilgi sahibi olunabilen doküman YFK Yönetmeliğidir. Bu yönetmelikte de uyuşmazlık yalnızca YFK aşamasına geldiği haliyle incelenmektedir. Öncesi ve sonrası hakkında bilgi vermemektedir. Görüldüğü üzere KİK dokümanlarında uyuşmazlık çözüm süreci oldukça dağınık şekilde ele alınmıştır. Uyuşmazlık çözümünün bir başlık altında incelenmiyor

Şekil 5.
FIDIC Hak Talebi ve Uyuşmazlık Çözüm Süreci

olması karmaşa yaratarak proje sürecini her açıdan olumsuz etkileyebilmektedir.

Yapım işlerinde oluşan bir hak talebinin zamanında bildirim çok önemlidir. İşler birbirini takip ettiği için üzerinden zaman geçen bir hak talebinin belgelenmesi zor olabilmektedir. Bu nedenle FIDIC oluşan bir hak talebinin bildirilmesi için olayın meydana geldiği andan itibaren 28 gün içerisinde ilk bildirim yapılmasını şart koşmuştur. Detaylandırılmış hak talebinin verilmesi için 84 günlük bir süre vermiştir. Bu süre içerisinde bildirilmeyen bir hak talebinde itiraz hakkı kaybedilir (FIDIC, 2017). KİK'te ise böyle bir süre sınırlaması bulunmamaktadır. Bu da geçmişe yönelik bir hak talebinin araştırılması sırasında sıkıntılar doğurabilmektedir.

FIDIC'te sözleşmede yapılacak bir düzenleme ile geçici UKKK kullanılabilir olsa bile esas olan ve önerilen sürekli bir UKKK kullanımıdır. Sürekli UKKK sözleşme ile birlikte atanır, düzenli olarak saha ziyaretleri toplantılar yapar, taraflardan ve mühendisten proje ilgili olarak devamlı bilgi alır (FIDIC, 2017). Bu sayede de projenin gidişatından sürekli olarak haberdar olur. Bu şekilde bir uyuşmazlık oluştuğunda konuya önceden de hakim olduğu için çözümü çok daha hızlı olur. KİK'te ise bu şekilde sözleşme ile sürece dahil olan bir uyuşmazlık çözücü kurum bulunmaz. Sürekli UKKK'nın bulunması uyuşmazlık çözüm sürecini önemli ölçüde hızlandırır. Aynı zamanda sürekli saha ziyaretleri sırasında imalat ve malzemenin sözleşmeye uygunluğu da gözlenebileceği için projenin kalitesi de belirli bir standardı tutturulur.

FIDIC sözleşmelerinde yer alan UKK yerine UKKK getirilmesinin yegane amacı uyuşmazlıklardan kaçınmayı sağlamaktır. Taraflar herhangi bir zamanda UKKK'ya gayri resmi yardım talebinde bulunabilir. Aynı şekilde UKKK da olası bir uyuşmazlık sezdiğinde taraflara gayri resmi yardım önerisinde bulunabilir (FIDIC, 2017). Bu şekilde uyuşmazlık henüz oluşmadan tespit edilerek çözüme ulaştırılabilir. Bu sayede hem uyuşmazlığın çözüm süreci kısılır hem de resmi uyuşmazlık sürecinde oluşacak olan maliyetten kaçınılmış olur. KİK'te bu şekilde uyuşmazlıktan kaçınmayı sağlayacak bir mekanizma bulunmaz.

KİK'te yüklenici bir hak talebini öncelikle idareye bildirir, idare bu hak talebini YFK'ya iletir. Yüklenicinin direkt olarak YFK'ya başvuru şansı bulunmamaktadır (YFKY, 2020). Bu durum yüklenici ve idare arasında bir eşitsizlik doğurmaktadır. FIDIC'te ise yüklenici ve mal sahibi herhangi bir hak talebi veya uyuşmazlıkta tam olarak eşit koşullarda ve aynı adımları izleyerek bildirimde bulunurlar (FIDIC, 2017).

KİK dokümanlarında yüklenici ve idare arasındaki uyuşmazlıklarda idare her zaman daha avantajlı bir konumdadır. YFK'ya başvuru- ların hemen hepsi yüklenici tarafından yapılır ve kararların küçük bir kısmı yüklenici lehinedir. Bir uyuşmazlığın mahkeme veya tahkime taşındığı durumlarda bile işler idarenin kararına uygun olarak devam eder (YİUY, 2009). FIDIC sözleşmelerinde ise yüklenici ve mal sahibi eşittir. Sözleşmeler mal sahibini koruduğu kadar yükleniciyi de korumaktadır. Bu sayede bazı uyuşmazlıkların henüz sözleşme aşamasındayken daha doğru belge düzenlemesi ile önüne geçilir.

KİK dokümanlarında bazı konularda YFK'ya başvuru ile uyuşmazlıklar çözümleniyor olsa bile esas uyuşmazlık çözüm yolu resmi yargıdır. Resmi yargı yöntemleri de alenidir. Yargılama ve sonuç kararlar kamu ile paylaşılır. Bazı durumlarda yüklenici kararların gizli kalmasını tercih edebilmektedir. FIDIC'te UKKK üyeleri ile

gizlilik anlaşması yapılmakta ve UKKK kararları gizli kalmaktadır (FIDIC, 2017).

YFK yönetmeliğinde herhangi bir hak talebi için karar verilirken kurul başkanının veya kurul üyelerinin tarafsız ve bağımsız olmalarına dair bir madde bulunmamaktadır. FIDIC'te ise bu konu üzerine bastırılarak vurgulanmaktadır. UKKK üyeleri bağımsız ve tarafsız olmak zorundadır (FIDIC, 2017). Tüm UKKK masrafı mal sahibi ve yüklenici arasında eşit olarak paylaşılır (FIDIC 2017). Bu sayede UKKK'nın bağımsızlığı zarar görmez. FIDIC'in ilk formlarında uyuşmazlık çözümü için mühendisin kararına başvurulmasından da bu nedenle vazgeçilmiştir. Mühendisin ücreti mal sahibi tarafından ödendiği için mühendis kararlarının üzerine gölge düşmekteydi. Yeni UKKK düzenlemesi ile bu durumun da önüne geçilmiştir.

YFK toplantıları yalnızca kurul üyeleri katılımı ile gerçekleşmektedir. Tarafların veya uzmanların katılımı kurul başkanının daveti ile mümkün olmaktadır. Toplantı esas olarak tarafların beyanları ve söz konusu proje dokümanları doğrultusunda yapılmakta ve karar verilmektedir (YFKY, 2020). FIDIC'te ise UKKK oturumlarına taraflar ve mühendisin katılımı da olmaktadır. Taraflar sunumlarını ve beyanlarını yaparlar. UKKK bu oturum sonrasında kendi arasında görüşerek kararını verir (FIDIC, 2017). Tarafların toplantıya katılmaları kendilerini daha iyi savunmalarına ve uyuşmazlığın karar vericiler tarafından daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayabilmektedir. Bu sayede uyuşmazlığın çözüm süreci kısalmış ve maliyeti de düşür.

KİK dokümanlarında bazı konularda YFK başvuru yapılabileceği belirtilmiş olsa bile bu başvuru zorunlu tutulmamıştır. YİTS herhangi bir anlaşmazlıkta resmi yargıyı esas çözüm yöntemi olarak almıştır (YİUY, 2009). Alternatif bir uyuşmazlık çözüm yönteminde hiç bahsedilmemiş ve resmi yargı öncesi böyle bir ön koşul koyulmamıştır. FIDIC'te ise tahkime başvuru yapabilmenin ön koşulu, uyuşmazlığın önce mühendisin kararına gitmesi eğer buradan istenen sonuç alınamazsa UKKK'ya başvurulmasıdır. Tüm bu yöntemlerden sonuç alınmadığı durumda tahkime başvuru yapılabilir (FIDIC, 2017). Resmi yargının uzun sürede sonuç alması, maliyetli olması ve taraflar arasındaki ilişkiyi zedelemesi nedeniyle öncelikle alternatif çözüm yollarının denenmesi önem taşır. KİK'te uyuşmazlık çözümü için ayrılan bir ilk bütçe bulunmamaktadır. Anlaşmazlık resmi yargıya taşındığında uyuşmazlık masrafları ortaya çıkmaya başlar. FIDIC'te ise uyuşmazlık çözümü için sözleşme başlangıcında UKKK kurulur ve bu konuda harcama yapılmaya başlanır (FIDIC, 2017). Ancak sonuç olarak baktığımızda hangisinin uzun vadede daha az masraflı olduğuna dair bir veriye rastlanmamıştır. KİK'te bir uyuşmazlık oluştuğunda YFK'ya başvurulduğunda uyuşmazlık 90 gün içerisinde çözümlenebilmektedir (YFKY, 2020). Ancak YFK'ya başvuru zorunlu değildir ve uyuşmazlık çözümünde esas olarak mahkeme yargılaması kullanılmaktadır (YİUY, 2009). Resmi yargı yöntemlerinde de sonuç alınması çok uzun sürmektedir. FIDIC'te ise resmi yargı yöntemlerinden olan tahkime başvurabilmek için öncelikle alternatif çözüm yöntemlerinin denenmiş olması şartı bulunmaktadır (FIDIC, 2017). Bu şekilde UKKK yardımı ile uyuşmazlıklar daha kısa sürede çözümlenebilmektedir. KİK ve FIDIC dokümanlarında yer alan uyuşmazlık hükümlerine ilişkin karşılaştırma sonuçları Tablo 1'de özetlenmektedir.

Maliyet Yönüyle Karşılaştırma

Maliyet, bir yapım projesi planlamasındaki en büyük girdilerden birisini oluşturmaktadır. Kamu yapım projelerinde de kullanılan geleneksel proje teslim sisteminde de önce tasarım aşaması

Tablo 1. KİK FIDIC Genel Karşılaştırma Tablosu				
KARŞILAŞTIRMA	KİK		FIDIC	
	Durum	Madde no	Durum	Madde no
Uyuşmazlık çözümü yöntemi usul ve esaslarının tek bir başlık altında belirlenmesi	yok	-	var	FIDIC 21
Hak talebinin zamanında bildirim zorunluluğu	yok	-	var	FIDIC 20
Sürece başından beri dahil olan mercii	yok	-	var	FIDIC 21
Uyuşmazlıklardan kaçınma	yok	-	var	FIDIC 21.3
Yüklenicinin uyuşmazlık çözümü için başvurusu	dolaylı	YFKY 13	direkt	FIDIC 20
Taraflar arasında eşitlik	yok	YİTS 31.2.4	var	-
Gizlilik	yok	-	var	GŞ 7
Uyuşmazlık çözümde bağımsız tarafsız etik ilke vurgusu	yok	-	var	GŞ 4/GŞ 9
Uyuşmazlık çözüm toplantısına tarafların katılımı	zorunlu değil	YFKY 8.5	zorunlu	UKKK Kuralları 7
Resmi yargı öncesi alternatif yöntemlerin denenmesi	zorunlu değil	YİTS 31.1	zorunlu	FIDIC 21.6
Uyuşmazlık çözümü için ayrılan ilk bütçe	düşük	-	yüksek	FIDIC 21.1
Uyuşmazlık çözümü için harcanan süre	yüksek	YİTS 31.1	düşük	FIDIC 21.6

tamamlandıktan sonra tasarıma bağlı olarak projenin maliyeti çıkarılır. Bu maliyet kamu tarafından ödenek olarak ayrılmaktadır. KİK (2002) madde 5'de "Ödeneği bulunmayan hiçbir iş için ihaleye çıkılamaz." ifadesi kullanılmıştır. Bu şekilde planlanarak ödenek ayrılmasından sonra projedeki aksaklıklar dolayısıyla maliyet artışı idareyi sıkıntılı durumlara sokabilir. Bu nedenle projenin öngörülen bütçe ile tamamlanması özellikle kamu projelerinde çok büyük öneme sahiptir.

Anlaşmazlıkların giderilmesi aşamasında maliyet kavramını UKKK'nın yapım maliyetine etkisi ve uyuşmazlık hızla çözümlenemediği durumda oluşacak sorunların ve gecikmelerin yapım maliyetine etkisi olmak üzere iki farklı şekilde ele almak mümkündür.

Yapım maliyetine etkisi açısından ele alındığında KİK tarafında, küçük anlaşmazlıklarda taraflar arasında müzakere yöntemi ile uyuşmazlık çözümüne ulaşılabilir. Fakat uyuşmazlıkların çözümü için alternatif bir uyuşmazlık çözücü kuruluş bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konu için ekstra bir maliyet ayrılması gerekli değildir. FIDIC'te ise sözleşmenin başlangıcında UKKK kurulur, UKKK'ya harcanacak olan maliyet önceden belirlenmiş olur. Bu maliyet proje bütçesine ekstra bir etki yapıyor gibi görüle de bu maliyet proje bütçesinin ortalama olarak 0,01 ile 0,3'ü arasındadır. Ayrıca UKKK projenin ilerleyen zamanlarında ortaya çıkabilecek olan ve yargıya taşınacak uyuşmazlıkların oluşmadan çözülmesini sağlaması sayesinde yapılan harcamanın karşılığını vermektedir. Pek çok kaynakta bu maliyetin bir sigorta gideri gibi varsayılması, gerekli olduğu durumlarda çok daha büyük maliyetlerden kaçınılmasını sağladığını belirtmiştir (Chern, 2015; Dispute Resolution Board Foundation, 2019; Nazzini, 2017).

UKKK maliyetinin taraflar arasında eşit bir şekilde paylaşılması ve kurul üyelerini tarafların birlikte seçmesi iki tarafın da bu kurula olan güvenini arttırmaktadır. Bu şekilde UKKK bağımsız ve tarafsız olarak kalır ve uyuşmazlıklar hakkında yaptığı gayri resmi yardımları ve verdiği resmi kararları taraflar daha kolay kabullenmektedir. KİK ve KİSK'de yüklenici idareye bağlı olan yapı denetim görevlisiyle bir anlaşmazlık yaşadığında anlaşmazlığın çözümü için idareye başvurmaktadır. İdare ile yüklenici arasındaki belirli konulardaki hak taleplerinde ise yine başka bir kamu kuruluşu olan YFK'ya başvurulmaktadır. Böyle durumlarda yüklenici kararın tarafsızlığından şüphe duyabilir.

UKKK'nın en büyük maliyetlerinden birisi de eğer kurul üyesi yerel değil ise harcırah gideridir. Bir üyenin şantiye sahasına gelirken ve dönerken kullandığı uçak masrafları, konaklama masrafları gibi giderler eğer üye yurt dışında yaşıyorsa büyük bir kalem olabilir. Bu nedenle yerel olarak UK üyesi olarak görev yapabilecek profesyoneller yetiştiren kuruluşlar oluşturulması büyük önem taşır.

UKKK düzenli saha ziyaretleri ve toplantılarla yapım sürecini yakından takip etmesiyle tüm projeye hakim bir durumdadır. Taraflar arasındaki olası uyuşmazlıkları da bu ziyaretler sırasında önceden sezerek müdahale edip sorun büyümeden çözümlenmesine yardımcı olabilir. Eğer bu şekilde uyuşmazlıktan kaçınmak mümkün değilse resmi olarak UKKK'ya başvuruyu takip eden 112 gün içerisinde uyuşmazlıkla ilgili bir karara ulaşılır. UKKK, projeyi yakinen tanıdığı için çok daha az çaba ve süre ile bu karara ulaşır. Bu sayede yapım sektöre uğramaz ve sürenin aşılması nedeniyle maliyet artmasına neden olmaz.

Maliyet hususu ikinci yönüyle ele alındığında, KİK tarafında esas olarak tanınan resmi yargıyla uyuşmazlık çözümü sürecinin başlangıcıyla maliyetler de oluşmaya başlar. Başvuru harcı ile başlayan giderler avukatlık ücretleri ve diğer giderlerle birlikte yükselir. Tamamlanması uzun süreler alan tahkim ve mahkeme süreci boyunca da eğer uyuşmazlık yapımın durdurulmasını gerektiriyorsa maliyetler öngörülemez. Bu durum zaman zaman idarenin proje için ayırdığı ödeneğin aşılmasına neden olabilir. FIDIC tarafında ise taraflardan herhangi birisi UKKK kararından memnun olmayarak bu uyuşmazlığı tahkime taşımaya karar verebilir. Ancak bu durumla oldukça nadiren karşılaşmaktadır. Çünkü genelde tahkim, UKKK kararını onayan hükümler vermektedir, bu nedenle taraflar uyuşmazlığı genelde UKKK kararıyla birlikte sonlandırır. Bu şekilde de resmi yargı masrafı ortaya çıkmamış olur.

Sonuç olarak uyuşmazlık çözümünde UKKK kullanımı ilk proje bütçesini arttırmaktadır. Fakat UKKK proje sürecine başından beri dahil olarak uyuşmazlığı henüz oluşmadan engelleyerek uyuşmazlıktan kaçınmayı sağlamaktadır. Aynı zamanda eğer uyuşmazlıktan kaçınmak mümkün olmazsa projeyi yakından tanımasının sayesinde sorunu daha hızlı ve adil biçimde çözebilmektedir. Diğer taraftan UKKK masraflarının taraflar arasında eşit paylaşılıyor olması taraflara kurulun bağımsızlığı konusunda güven vermektedir. Projelerde çalışabilecek nitelikli ve yerel UKKK üyelerinin de yetiştirilmesi ile UKKK gideri daha da düşürülebilir. Aynı zamanda UKKK, tahkim veya mahkeme yargılamasına olan ihtiyacı büyük ölçüde azaltarak bu konuda harcanacak olan masrafların da önüne geçilmiş olur. Bu nedenlerle UKKK için harcanan bütçe sigorta gideri olarak kabullenilmesi gerekmektedir.

Süre Yönüyle Karşılaştırma

İnşaat sektöründe bir projenin yönetimindeki en büyük girdilerden birisi de süredir. Bir projeye henüz başlamadan bir iş programı oluşturulur, yüklenicinin yapımı bu iş programındaki sürelerle

uygun olarak sürdürmesi ve işverenin de yapılan işlerin ödemelerini zamanında yapması beklenir. Proje için öngörülen bu süre, projenin bütçesi ile doğrudan alakalıdır. Sözleşmede ve iş programında belirtilen sürelerin aşılması yüklenici için sözleşmede belirtilen miktarda ceza ödemesi anlamına gelmektedir.

Yapım sürecinde yüklenici ve işveren arasında anlaşmazlık oluşması ve bu anlaşmazlıkların zamanında çözümlenmesi projenin ilerleyen zamanlarında daha büyük sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum da yapım sürecini sektöre uğratarak projenin tamamlanma süresini uzatabilmekte ve dolayısıyla da maliyet artışına neden olabilmektedir.

KİK'te eğer hak talebi kanunda belirtilen konularından birisi ise YFK'ya başvurulabilir. Eğer yüklenicinin bir hak talebi varsa idareye başvurur. İdare bu hak talebini 30 gün içerisinde YFK'ya iletir. YFK'ya iletilmiş hak talepleri de 60 gün içerisinde karara bağlanır. Eğer taraflar bu karardan memnun olmazlarsa veya farklı bir nedenle uyuşmazlık oluşmuşsa sözleşmede belirtilen resmi yollara başvuruda bulunurlar.

Türkiye'de uyuşmazlıkların esas çözüm yolu olarak kullanılan hukuk mahkemelerinin ortalama görülme süresi 2018 yılında 283 gün olarak belirlenmiştir, bu süre her geçen gün davaların bir önceki yıldan devralınmasıyla birlikte artmaktadır. 2020 yılında bu sürenin 342 güne kadar ulaşacağı düşünülmektedir (Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2018). Bu süreç boyunca yapımın durdurulması gibi bir karar olması durumunda iş programı büyük boyutta etkilenecektir.

YİTS'de belirtildiği üzere kamu idareleri tahkimi de esas uyuşmazlık yöntemi olarak seçebilirler. Eğer İSTAC kuralları üzerinden bir tahkim yapılmasına karar verilerse tahkim kararının verilmesi 6 ay, Milletlerarası Tahkim Kurallarının kullanılması durumunda ise 1 yıl sürecektir.

FIDIC'te ise öncelikli hedef uyuşmazlıkların henüz oluşmadan çözümlenmesidir. Bunu sağlamak UKKK sözleşme ile birlikte kurulur. Bu sayede düzenli saha ziyareti ve toplantılarla yapım sürecinin yakından takibi sağlanır, olası uyuşmazlıklardan kaçınılır ve de resmi bir uyuşmazlık oluştuğunda kurul hazır olarak bulunur. Kurul üyesi seçimi, kurulun kurulması gibi konularda zaman kaybı yaşanmaz.

Taraflardan herhangi biri UKKK'dan acil bir saha ziyareti ve toplantı talep edebilir. 14 gün içerisinde saha ziyareti düzenlenir. Başka hiçbir uyuşmazlık çözüm yolunda bu kadar kısa sürede uyuşmazlık çözüm profesyonellerinin sahaya kontrole gelmesi mümkün değildir.

Bir hak talebi, olayın meydana geldiği günden sonra en geç 28 gün içerisinde hak talebinde bulunan tarafça mühendise bildirilir. Hak talebinde bulunan taraf da olayın olduğu günden itibaren 84 gün içerisinde detaylandırılmış hak talebini mühendise sunar. Mühendis bu kararı inceleyerek 28 gün içerisinde bir karar bildirir. Bu karar sonucunda hak talebi sonuca ulaşabilir ancak taraflardan birisi karara memnuniyetsizlik bildirimini vererek itirazda bulunabilir.

UKKK, taraflar arasında oluşan anlaşmazlıkları tarafların talebi üzerine gayri resmi olarak çözümlenmeye çalışırlar. Bu sayede resmi bir uyuşmazlık oluşmasının ve zaman kaybedilmesinin önüne geçmeye çalışırlar. Eğer uyuşmazlıktan kaçınmak mümkün olmamışsa ve uyuşmazlık resmi olarak oluştuysa, UKKK uyuşmazlığın çözümü için hazırda bulunmaktadır.

Memnuniyetsizlik bildiriminden sonra 42 gün içerisinde talepte bulunan taraf resmi uyuşmazlık çözümü için UKKK'ya başvurabilir. Tarafın bildirim üzerine UKKK çalışmaya başlar ve en çok 84 gün içerisinde oturum düzenler ve oturumu takip eden 28 gün içerisinde kararını taraflara bildirir. Taraflar çoğunlukla UKKK kararı sonunda uyuşmazlık çözümüne ulaşırlar ancak isterlerse 28 gün içerisinde memnuniyetsizlik bildirimini vererek tahkime başvurabilirler. Bu tahkime başvuruya kadar olan 28 gün içerisinde taraflar uyuşmazlığı, dostane şekilde çözümlenmeye de çalışırlar. Ancak UKKK kararının tahkime taşınması sık karşılaşılan bir durum değildir. Çünkü tahkim sonucu da genellikle UKKK kararı onamaktadır.

Özetle, YFK ile uyuşmazlık çözümü 90 gün gibi bir sürede sonuçlanmaktadır. Fakat YFK, idare ve yüklenici arasındaki tüm uyuşmazlıklarda uyuşmazlık çözücü olarak yer almaz. Aynı zamanda herhangi bir uyuşmazlıkta YFK'ya başvuru da zorunlu değildir. Taraflar olası bir uyuşmazlıkta esas olarak resmi yargıyı kullanmaktadır. Bu da uyuşmazlık çözüm süresinin oldukça uzaması anlamına gelmektedir. FIDIC'te ise UKKK henüz sözleşme aşamasında kurulması nedeniyle hem uyuşmazlıklardan kaçınmayı sağlar, hem de uyuşmazlık resmi olarak oluştuğunda hızla aksiyon alınmasını sağlar. Uyuşmazlık UKKK kararı sonrasında tahkime de sık taşınmaması nedeniyle uyuşmazlığın çözüm süresi oldukça kısalmış olur.

Kalite Yönüyle Karşılaştırma

Proje yönetiminin en temel kriterlerinden biri de kalitedir. Kamunun taraf olduğu yapım projelerinde kamu yararı güdülmesi dolayısıyla yapılan işin belirli bir kalite standardında olması beklenmektedir. Bu kalite standartları proje dokümanlarında, genel ve özel şartnamelerde belirtilir.

FIDIC'te sürekli UKKK sözleşme ile birlikte atanır, düzenli olarak saha ziyaretleri toplantılar yapar, taraflardan ve mühendisten proje ilgili olarak devamlı bilgi alır. Bu sayede de projenin gidişatından sürekli olarak haberdar olur. Bu şekilde bir uyuşmazlık oluştuğunda konuya önceden de hakim olduğu için çözümü çok daha hızlı olur. KİK'te ise bu şekilde sözleşme ile sürece dahil olan bir uyuşmazlık çözücü kurum bulunmaz. Sürekli saha ziyaretleri sırasında imalat ve malzemenin sözleşmeye uygunluğu da gözlemlenebileceği için projenin kalitesi de belirli bir standardı tutturulur.

Aynı zamanda daha önceki bölümlerde belirtildiği üzere süre ve maliyet, yapımın kalitesi üzerinde önemli rol oynayan girdilerdir. Bir projede süreyi kısaltmak ve maliyeti düşürmek amacıyla kaliteden de ödün verilebilmektedir. Bu nedenle bir projenin süre ve maliyetine olumsuz etkisi olan durumlar aynı şekilde kaliteyi de olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak, UKKK kullanımı doğrudan ve dolaylı olarak projenin kalitesi üzerinde olumlu rol oynamaktadır. Maliyet ve süre kriterlerinin de kalite üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, uyuşmazlıkların hızla ve düşük masrafla çözümlenmesi kaliteyi arttıran bir unsurdur.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmayla inşaat sektöründe, yapım aşamasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüm yöntemlerinden uyuşmazlık kurullarının incelenmesi, KİK ve FIDIC dokümanları üzerinden uyuşmazlık çözümünde süre, maliyet ve kalite açısından bir karşılaştırma ortamı sağlanarak KİK'in eksik yönlerinin tespiti amaçlanmıştır. Bu amaçla kamu yapım projelerinde kullanılan KİK ve literatürde henüz üzerinde yeterince çalışma yapılamamış 2017 FIDIC Kırmızı

Kitap'ın yapım sürecinde karşılaşılan uyuşmazlıkların çözüm yöntemleri incelenmiştir.

KİK dokümanları incelendiğinde uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin farklı dokümanlar altında parça parça işlendiği, bu yöntemlerin birbirini takip etmediği görülmüştür. FIDIC sözleşmelerinde ise hak talebi ve uyuşmazlık konuları ayrı başlıklar altında, birbirini takip eder şekilde ele alındığı tespit edilmiştir. UKKK'nın usul kuralları ve genel şartları için de ek dokümanlar hazırlanmıştır.

KİK'te yüklenici ve idare arasında uyuşmazlıkların çözümü konusunda bir eşitlikten söz edilmesi mümkün değildir. FIDIC'te ise mal sahibi ve yüklenici hak talebi ve uyuşmazlık çözümünde tam olarak aynı ve eşit şartlara sahiptir.

KİK ve FIDIC dokümanlarını genel olarak incelediğimizde en göze çarpan aykırılıklardan birisi de uyuşmazlık çözücülerin bağımsız ve tarafsızlık vurgusudur. YFK yönetmeliğinde ne kurul üye özellikleri arasında ne de karar verme aşamasında bağımsız ve tarafsız olunması gerektiğine dair bir maddeye rastlanmamıştır. FIDIC'te ise bu gerekliliğe dikkat çekilerek UKKK'nın ve UKKK üyelerinin bağımsız ve tarafsızlığının altı çizilmiştir. UKKK masraflarının taraflar arasında eşit olarak paylaşılması da bu algıyı destekler niteliktedir.

KİK dokümanlarında bazı konularda YFK başvuru yapılabileceği belirtilmiş olsa bile bu başvuru zorunlu tutulmamıştır. YİTS herhangi bir anlaşmazlıkta resmi yargıyı esas çözüm yöntemi olarak almıştır. Alternatif bir uyuşmazlık çözüm yönteminden hiç bahsedilmemiş ve resmi yargı öncesi böyle bir ön koşul koyulmamıştır. FIDIC'te ise tahkime başvuru yapabilmeye ön koşulu, uyuşmazlığın önce mühendisin kararına gitmesi eğer buradan istenen sonuç alınamazsa UKKK'ya başvurulmasıdır. Tüm bu yöntemlerden sonuç alınmadığı durumda tahkime başvuru yapılabilir. Resmi yargının uzun sürede sonuç alması, maliyetli olması ve taraflar arasındaki ilişkiyi zedelemesi nedeniyle öncelikle alternatif çözüm yollarının denenmesi önem taşır.

Maliyet açısından KİK ve FIDIC dokümanları karşılaştırıldığında, UKKK kullanımı ilk proje bütçesinin arttırdığı görülmektedir. Fakat UKKK proje sürecine başından beri dahil olarak uyuşmazlığı henüz oluşmadan engelleyerek uyuşmazlıktan kaçınmayı sağlamaktadır. Aynı zamanda eğer uyuşmazlıktan kaçınmak mümkün olmazsa projeyi yakından tanımasının sayesinde sorunu daha hızlı ve adil biçimde çözebilmektedir. Diğer taraftan UKKK masraflarının taraflar arasında eşit paylaşılıyor olması taraflara kurulun bağımsızlığı konusunda güven vermektedir. Projelerde çalışabilecek nitelikli ve yerel UKKK üyelerinin de yetiştirilmesi ile UKKK gideri daha da düşürülebilir. Aynı zamanda UKKK, tahkim veya mahkeme yargılamasına olan ihtiyacı büyük ölçüde azaltarak bu konuda harcanacak olan masrafin de önüne geçilmiş olur. Bu nedenlerle UKKK için harcanan bütçe sigorta gideri olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Süre yönünden karşılaştırıldığında, YFK ile uyuşmazlık çözümü 90 gün gibi bir sürede sonuçlanmaktadır. Fakat YFK, idare ve yüklenici arasındaki tüm uyuşmazlıklarda uyuşmazlık çözücü olarak yer almaz. Aynı zamanda herhangi bir uyuşmazlıkta YFK'ya başvuru da zorunlu değildir. Taraflar olası bir uyuşmazlıkta esas olarak resmi yargıyı kullanmaktadır. Bu da uyuşmazlık çözüm süresinin oldukça uzaması anlamına gelmektedir. FIDIC'te ise UKKK henüz sözleşme aşamasında kurulması nedeniyle hem uyuşmazlıklardan kaçınmayı sağlar, hem de uyuşmazlık resmi olarak oluştuğunda hızla aksiyon alınmasını sağlar. Uyuşmazlık UKKK kararı

sonrasında tahkime de sık taşınmaması nedeniyle uyuşmazlığın çözüm süresi oldukça kısalmış olur.

Kalite açısından değerlendirildiğinde, UKKK kullanımı doğrudan ve dolaylı olarak projenin kalitesi üzerinde olumlu rol oynadığı tespit edilmiştir. Maliyet ve süre kriterlerinin de kalite üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, uyuşmazlıkların hızla ve düşük masrafla çözümlenmesi kaliteyi arttıran bir unsurdur.

Kamu yapım projelerinde de sıklıkla karşılaşılan ve çözümünü konusunda yetersiz kalınan uyuşmazlıklar için, FIDIC tarafından uzun yıllardır kullanılan, etkinliği kanıtlanmış, sürekli geliştirilen bir sistem olan UKKK'nın kullanımının büyük yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Türkiye'deki tip sözleşme çeşitliliğinin olmaması nedeniyle özel sektörün de sıklıkla kullandığı KİK sözleşmelerinde UKKK'nın yer alması bu sektörde de UKKK kullanımını arttıracakları öngörülmektedir.

FIDIC dokümanlarında 2017 yılında yapılan düzenlemelerle FIDIC sözleşmeleri kapsamında uyuşmazlıkların çözümü hususunda da önemli bir yol kat etmiştir. FIDIC'in yeni düzenlemesi üzerinden gelecekte UKKK'nın KİK mevzuatına uygun hale getirilmesine ilişkin yapılacak çalışmaların Türkiye'deki hem kamu hem de özel sektörde gerçekleştirilecek yapım işlerine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – B.D.Ş., İ.E.; Tasarım – B.D.Ş., İ.E.; Denetleme – B.D.Ş., İ.E.; Kaynaklar – B.D.Ş.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – B.D.Ş.; Analiz ve/veya Yorum – B.D.Ş.; Literatür Taraması – B.D.Ş.; Yazıyı Yazan – B.D.Ş.; Eleştirel İnceleme – B.D.Ş., İ.E.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – B.D.Ş., İ.E.; Design – B.D.Ş., İ.E.; Supervision – B.D.Ş., İ.E.; Resources – B.D.Ş.; Data Collection and/or Processing – B.D.Ş., İ.E.; Analysis and/or Interpretation – B.D.Ş., İ.E.; Literature Search – B.D.Ş.; Writing Manuscript – B.D.Ş.; Critical Review – B.D.Ş., İ.E.

Declaration of Interests: The authors declare that they have no competing interest.

Funding: The authors declare that this study had received no financial support.

References

- Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2018). *Adli İstatistikler 2018*. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2182019155518istatistik2018.pdf>.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Yüksek Fen Kurulu Başkanlığının Çalışma Usûl ve Esasları Yönetmeliği*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200612-2.htm>.
- Chan, E. H. W., & Suen, H. C. H. (2005). Disputes and dispute resolution systems in Sino-foreign joint venture construction projects in China. *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice*, 131(2), 141–148. [CrossRef]
- Chern, C. (2015). *Chern on dispute boards: Practice and procedure* (3rd ed). Informa Law from Routledge.

- Chern, C. (2020). *Chern on dispute boards practice and procedure* (4th ed). Informa Law from Routledge.
- Cheung, S. O., & Pang, H. Y. (2014). *Conceptualising construction disputes in construction dispute research*. Springer.
- Dispute Resolution Board Foundation. (2019). *Dispute board manual*. Spark Publications.
- Farooqui, R. U., Umer, M., & Azhar, S. (2014). Key causes of disputes in the Pakistani construction industry—assessment of trends from the viewpoint of contractors. 50th ASC Annual International Conference, Michel, 1998.
- Fenn, P., Lowe, D., & Speck, C. (1997). Conflict and dispute in construction. *Construction Management and Economics*, 15(6), 513–518. [CrossRef]
- FIDIC. (2017). *Conditions of contract for construction, for building and engineering works designed by the employer*. Geneva, Switzerland: FIDIC.
- Gebken, R. J., & Gibson, G. E. (2006). Quantification of costs for dispute resolution procedures in the construction industry. *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice*, 132(3), 264–271. [CrossRef]
- Harmon, K. M. J. (2003). Effectiveness of dispute review boards. *Journal of Construction Engineering and Management*, 129(6), 674–679. [CrossRef]
- Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu. (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6325.pdf>
- International Chamber of Commerce. (2018). *Dispute board rules*. <https://iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2015/09/icc-dispute-board-rules-english-version.pdf>.
- İstanbul Tahkim Merkezi. (2015). *İstanbul tahkim Merkezi tahkim kuralları*. <https://istac.org.tr/ISTAC-TAHKIM-KURALLARI-20151026.pdf>.
- Kamu İhale Kanunu. (2002). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf>
- Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu. (2002). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4735.pdf>
- Karaman, E., Kale, S., & Hedef, B. (ty). *Programlama yöntemi ile süre-maliyet-kalite eniyilemesi*. <https://www.imo.org.tr/Eklenti/5905/1552pdf.pdf>
- Love, P., Davis, P., Ellis, J., & On Cheung, S. O. (2010). Dispute causation: Identification of pathogenic influences in construction. *Engineering, Construction and Architectural Management*, 17(4), 404–423. [CrossRef]
- Milletlerarası Tahkim Kanunu. (2001). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4686.pdf>
- National Research Council. (1974). *Better contracting for underground construction*. <https://ntrl.ntis.gov/NTRL/dashboard/searchResults/titleDetail/PB236973.xhtml>.
- Nazzini, R. (2017). *Transnational construction arbitration: Key themes in the resolution of construction disputes*. Taylor & Francis.
- Sinha, M., & Wayal, a. S. (1998). Dispute causation in construction projects. *IOSR Journal of Mechanical and Civil Engineering*, 7, 54–58.
- Sykes, J. (1996). Claims and disputes in construction. *Construction Law Journal*, 12(1), 3–13.
- Vidogah, W., & Ndekugri, I. (1997). Improving management of claims: Contractors' perspective. *Journal of Management in Engineering*, 13(5), 37–44. [CrossRef]
- YİUY. (2009). *Yapım işleri genel partnamesi*. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=12916&mevzuatTur=KurumVeKuruluyonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- YİUY. (2009). *Yapım işlerine ait tip sözleşme*. <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=12916&mevzuatTur=KurumVeKuruluyonetmeligi&mevzuatTertip=5>
- Yüksek Fen Kurulu (YFK). (2015). *Yüksek Fen Kurulu karar ve görüşler*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.